

ANDRZEJ NIKODEMOWICZ – KOMPOZYTOR UDUCHOWIONY.
RODEM LWOWIANIN LUBLINA OBYWATEL

S t r e s z c z e n i e

Andrzej Nikodemowicz to jedna z największych postaci współczesnej muzyki polskiej. Szczęśliwe dzieciństwo i lata młodzieńcze przerwała najpierw okupacja rosyjska, potem faszystowska, następnie tragiczny okres sowieckiego terroru. Dzięki niezachwianej wierze znosił trudy i upokorzenia ze strony agresora. Muzyk, który mając wszelkie możliwości rozwinięcia swojego talentu, był zmuszony do wycofania się z kariery pianisty poprzez kontuzję ręki spowodowaną niewłaściwym ćwiczeniem na fortepianie. Natomiast jako kompozytor nie mógł swobodnie tworzyć według własnej koncepcji opartej na głębokiej wierze. Nagonki i represje z powodu wyznawanej wiary, uniemożliwienie pracy w Konserwatorium Lwowskim, a także wykonywania utworów religijnych, w końcu zniszczenie jego nagrań w lokalnej radiostacji przyczyniły się do opuszczenia rodzinnego Lwowa. Lublin, który stał się nowym, szczęśliwszym miejscem, dał nowe możliwości swobodnego tworzenia i wykonywania muzyki przez A. Nikodemowicza. Wiara, która była fundamentem zasad jego życia i podstawą natchnienia kompozytorskiego, pozwoliła mu przetrwać trudne czasy we Lwowie i w pełni rozwijać swój talent w wolnym Lublinie, którego stał się Honorowym Obywatel.

Słowa kluczowe: Andrzej Nikodemowicz; dodekafonia; muzyczne spełnienie; rola wiary; muzyka współczesna.

KINGA KRZYMOWSKA-SZACOŃ

Instytut Muzykologii KUL

e-mail: kinga.krzymowska@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rt.2017.64.13-10>

JUBILEUSZ 60-LECIA INSTYTUTU MUZYKOLOGII KUL

(1-2 grudnia 2016 r.)

Początki lubelskiej muzykologii sięgają połowy XX w. W 1956 r., z inicjatywy Episkopatu Polski, dzięki staraniom ks. prof. Hieronima Feichta oraz ks. prof. Karola Mrowca CM, na Wydziale Teologii KUL utworzono Katedrę Muzykologii Kościelnej¹. Zapoczątkowano wówczas badania nad religijną muzyką polską, do dziś stanowiące trzon działalności naukowej jednostki. W 2016 r. Instytut Muzykologii KUL obchodził 60-lecie swojego istnienia.

¹ Przekształconą następnie w Instytut Muzykologii Kościelnej, zaś w 1990 r. – w Instytut Muzykologii.

Rocznica ta stała się okazją do podsumowania okazałego dorobku naukowego i dydaktycznego jednostki, prezentacji aktualnych kierunków badań oraz wspólnego świętowania, co miało miejsce 1 i 2 grudnia 2016 r. podczas oficjalnych obchodów jubileuszu.

Uroczystość rozpoczęła o godz. 10.00 Dziekan Wydziału Teologii, ks. dr hab. Sławomir Nowosad, prof. KUL, który odczytał także list gratulacyjny Rektora KUL, ks. prof. dr. hab. Antoniego Dębińskiego. Wśród wielu słów uznania uwypuklono znaczenie Instytutu Muzykologii, zarówno w strukturach Uniwersytetu, jak i – dzięki specyficie prowadzonych badań – w przestrzeni ogólnopolskiej. W imieniu pracowników Instytutu zgromadzonych gości powitał ks. dr hab. Piotr Wiśniewski, zapraszając jednocześnie ks. prof. dr. hab. Jana Chwałka, jednego z pierwszych absolwentów Instytutu i jego wieloletniego kierownika, do przedstawienia wspomnień z pierwszych lat działalności Instytutu (*Jak to się zaczęło? Początki lubelskiej muzykologii*). Ks. Chwałek z pasją i humorem opowiedział o okolicznościach powstania jednostki (związanych przede wszystkim z potrzebą kształcenia przyszłych wykładowców przedmiotów muzycznych w seminariach), wspomniawszy pierwszych wykładowców i studentów, przypomniał o pierwszych inspiracjach związanych z organami, które zaowocowały nowym nurtem badawczym, zaprezentował też cenne archiwalne fotografie. Ta barwna historia uzupełniona została pełnymi anegdot wspomnieniami absolwentów Instytutu.

Fot. 1. Studenci I roku muzykologii (1956 r.). Od lewej: o. Józef Ścibor, ks. Jerzy Pikulik, ks. prof. Karol Mrowiec, prof. Barbara Dąbkowska, ks. Edward Hinz, s. Józefa Chromicz, ks. Jan Chwałek, s. Janina Filipiak, ks. Leon Kałużyński, prof. Marian Ochalski, s. Helena Niemiec i s. Benigna Racka (fot. z archiwum ks. J. Chwałka)

Fot. 2. Dr hab. Tomasz Jeż i ks. prof. dr hab. Jan Chwałek (fot. Patrycja Suwara)

Wykład gościnny, zatytułowany *Mecenat muzyczny Habsburgów na jezuickim Śląsku*, wygłosił dr hab. Tomasz Jeż (UW). W przedstawionym referacie zwrócił on uwagę na niebagatelną rolę, jaką odegrali Habsburgowie w procesie rozpowszechniania w Europie nowego stylu włoskiej muzyki barokowej, zwłaszcza na terenach, na których władza świecka ściśle współpracowała z elitami duchownymi. Owocem tej współpracy była muzyka, która – reprezentując wysokie walory artystyczne – stawała się zarazem sztuką uniwersalną, obecną w przestrzeni publicznej także poza dworami czy kościołami².

O godzinie 12.30 rozpoczął się centralny punkt jubileuszowych uroczystości, którym była Eucharystia w kościele akademickim KUL. Mszy św. przewodniczył Dziekan Wydziału Teologii, ks. dr hab. Sławomir Nowosad, prof. KUL, zaś homilię – w wielu aspektach nawiązującą do sztuki muzycznej – wygłosił absolwent IM, ks. dr Wiesław Hudek (Akademia Muzyczna w Katowicach). Oprawę muzyczną przygotowały dwa zespoły wokalne działające w Instytucie: Schola Gregoriana pod kierunkiem dr hab. Beaty Bodzioch oraz Chór Instytutu Muzykologii „Cantores Ecclesiae” pod dyrekcją dr hab. Grzegorza Pecki, prof. KUL. Przy organach zasiadł ks. mgr lic. Łukasz Kutrowski.

² Pełny tekst wykładu odnaleźć można na stronach 23-43.

Pierwszy dzień obchodów Jubileuszu zwińczył koncert pracowników, absolwentów i studentów IM, zorganizowany w Auli Kard. St. Wyszyńskiego o godz. 17.00. Wpisał się on w doroczną tradycję koncertów z okazji wspomnienia św. Cecylii, patronki muzyki kościelnej, które całościowo przygotowywane są przez Instytut – począwszy od doboru programu, zawierającego dzieła różnych gatunków i stylów, nierzadko mało znane szerszej publiczności, poprzez przygotowanie prelekcji, aż do wykonawstwa. Ukazują one specyfikę IM KUL, który kształci studentów nie tylko w zakresie teorii, ale także praktyki wykonawczej. Koncert rozpoczął Chór Instytutu Muzykologii KUL pod batutą Grzegorza Pecki, wykonując część I *Te Deum* Antona Brucknera (*Te Deum laudamus*). Jako soliści wystąpili: Magdalena Jemioła (sopran), Małgorzata Papiewska (mezzosopran) oraz Andrzej Gładysz (tenor).

Fot. 3. Chór Instytutu Muzykologii KUL
pod dyrekcją dr. hab. Grzegorza Pecki, prof. KUL (fot. Patrycja Suwara)

Ponadto w programie znalazły się następujące dzieła: *Variation sur Victimae Paschali Laudes* Charlesa Tournemire'a w wykonaniu Stanisława Diwiszka (organy), *Mazurek Es-dur* op. 23 nr 8 Józefa Wieniawskiego w wykonaniu Agnieszki Schulz-Brzyskiej (fortepian) oraz *Temat, wariacje i fuga* op. 34 Józefa Kromolickiego w wykonaniu Elżbiety Charlińskiej (organy). Licznie zgromadzona publiczność usłyszeć mogła także *Stetit puella* oraz *In trutina* – fragmenty znanej kantaty Carla Orffa *Carmina Burana* w interpretacji Iwony Sawulskiej (sopran) z towarzyszeniem Agnieszki Schulz-Brzyskiej, zaś na zakończenie – *Sonatę B-dur* op. 65 nr 4 Felixa Mendelssohna Bartholdy'ego w wykonaniu Jadwigi Kowalskiej (organy).

Kolejny dzień obchodów jubileuszowych wypełniła sesja naukowa *Wokół problematyki badań Instytutu Muzykologii KUL* (godz. 9.00-17.30, Aula C-1031), obejmująca zarówno prezentację dorobku poszczególnych katedr, jak i powiązane tematycznie z ich działalnością referaty pracowników i absolwentów Instytutu. Wypowiedzi zebrane zostały w trzech blokach, prowadzonych przez dr Kingę Strycharz-Bogacz, ks. dr. Dariusza Smolarka i dr Kingę Krzymowską-Szacoń. Przybyłych – pomimo wyjątkowo niesprzyjającej pogody – powitała Dyrektor IM, dr hab. Maria Szymanowicz, prof. KUL.

Jako pierwsza zaprezentowana została Katedra Polifonii Religijnej. Jej Kierownik, ks. dr hab. Piotr Wiśniewski, przedstawił historię Katedry, sięgającą 1986 r. oraz dorobek jej pracowników, m.in. ks. prof. dr. hab. Karola Mrowca i dr. hab. Stanisława Dąbka, prof. KUL, obejmujący przede wszystkim problematykę pieśni kościelnej oraz twórczości religijnej kompozytorów polskich. Obecnie w Katedrze trwają prace badawcze nad staropolską i współczesną kulturą muzyczną, szczególnie tą zachowaną w archiwach klasztornych – zaowocowały one licznymi edycjami źródłowymi dzieł dotąd nieznanymi. Badane są także francuskie traktaty teoretyczno-muzyczne, zaś przy Katedrze działa Polska Sekcja RISM pod kierownictwem ks. dr. Dariusza Smolarka. Po zakończeniu prezentacji ks. D. Smolarek wygłosił referat zatytułowany *Muzyka instrumentalna XVIII wieku w zbiorach archiwów kościelnych*. Zaznajomił on słuchaczy z mało znanym faktem, że repertuar kapel wokalnie-instrumentalnych, które istniały przy ośrodkach religijnej kultury muzycznej na terenach XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej, zawierał nie tylko utwory sakralne, ale także instrumentalne kompozycje świeckie, co potwierdzają muzykalia i kroniki odnalezione w archiwach, m.in. w opactwach cystersów w Krakowie-Mogile i Pelplinie, klasztorze paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, licznych bursach muzycznych prowadzonych przez jezuitów (Kraków, Krosno i in.), w wielu kolegiach pijarskich (Podoliniec, Warszawa) i w klasztorach sióstr benedyktynek w Sandomierzu i Staniątkach. Wykonywano ją w kościołach katedralnych (Poznań, Gniezno), kolegiackich (Poznań, Pilica) i parafialnych (Grodzisk Wielkopolski). Repertuar obejmował utwory takich kompozytorów, jak C.F. Abel, C.P.E. Bach, J. Haydn, K.Ph. Stamitz, W. Dankowski, J. Elsner, czy M.J. Żebrowski.

Dorobek utworzonej w 1984 r. Katedry Instrumentologii przedstawiła jej Kierownik, dr hab. Maria Szymanowicz, prof. KUL, akcentując wysoki poziom specjalizacji jednostki. Pierwszy Kierownik Katedry, ks. prof. Jan Chwałek, kierował pracami konserwatorskimi przy wielu zabytkowych organach w Polsce, wykonywał także projekty nowych organów i uczestniczył w ich budowie. Aktualne kierunki badań obejmują przede wszystkim inwentaryzację organów, historię budownictwa organowego w Polsce i – w mniejszym stopniu – za granicą oraz teorię budowy organów (w tym zagadnienia stylistyczne, rozwiązania konstrukcyjne i właściwości akustyczno-brzmieniowe). Katedra Instrumentologii prowadzi także działalność związaną z ochroną zabytkowych organów oraz przyczynia się do rozwoju organoznawstwa dzięki opracowaniu autorskich metod badań nad instrumentami oraz dzięki licznym publikacjom, m.in. serii wydawniczej *Studia Organologica*. Nawiązując do wiodącej w Katedrze Instrumentologii tematyki badawczej, absolwent Instytutu ks. dr Piotr Dębski (Akademia Muzyczna we Wrocławiu) wygłosił referat dotyczący organów w kościołach

na terenie Dolnego Śląska, połączony z prezentacją wybranych, znaczących instrumentów (m.in. Englera czy Caspariniego). Prelegent opisał przebieg prac konserwatorskich i wyczerpująco przedstawił aktualny stan badań nad omawianym zagadnieniem.

Drugą sesję piątkową rozpoczęła dr Kinga Strycharz-Bogacz, która omówiła dorobek działającej od 1984 r. Katedry Etnomuzykologii i Hymnologii, przypominając jednocześnie, że badania nad ludowymi śpiewami religijnymi zostały rozpoczęte w Instytucie Muzykologii KUL już w 1970 r. przez ks. prof. B. Bartkowskiego. Ks. Bartkowski został pierwszym Kierownikiem Katedry, a jego następcami byli: prof. dr hab. A. Czekanowska-Kuklińska oraz dr hab. A. Zoła, prof. KUL. Przedmiotem badań naukowych od początku istnienia jednostki jest żywa tradycja polskich śpiewów religijnych oraz ich źródeł. Owocem badań jest bogate (jedno z największych w Europie) Archiwum Muzycznego Folkloru Religijnego, w którym zgromadzono ok. 25 000 nagrań (przede wszystkim z Polski, ale także z Ukrainy, Białorusi i Litwy, a nawet Indonezji), w tym wiele elementów unikatowych. Obecnie katedra prowadzi również badania hymnologiczne, obejmujące kwerendę, dokumentację oraz opracowania źródeł – zarówno rękopiśmiennych, jak i drukowanych. Do poruszanej podczas prezentacji tematyki ludowej nawiązał dr hab. Tomasz Rokosz (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach) wykładem zatytułowanym *Pieśni sobótkowe jako składnik kodu muzycznego obrzędu*, w którym pokazał, jak interesująca i zróżnicowana jest obrzędowość świętojańska pod względem muzycznym. Pieśni sobótkowe są sercem całego rytuału, wyznaczają jego kolejne etapy. Właściwości melodyczne i rytmiczne pieśni wyrażają sens obrzędu, a elementy, takie jak skale, tempo czy ambitus melodii, spełniają określone funkcje i posiadają sens symboliczny.

Dr hab. Elżbieta Charlińska zaprezentowała obfity i różnorodny dorobek Katedry Dydaktyki Muzycznej, obejmujący liczne koncerty i nagrania muzyki organowej, fortepianowej, wokalne, kameralnej i chóralnej (w tym wiele prawykonań) oraz pierwsze edycje nieznanych dotąd dzieł kompozytorów polskich (m.in. Maksymiliana Koperskiego). Dr hab. Agnieszka Schulz-Brzyska przybliżyła słuchaczom sylwetkę twórczą znanego kompozytora i wieloletniego pracownika Instytutu, prof. Andrzeja Nikodemowicza, prezentując jego muzykę kameralną w referacie *Andrzej Nikodemowicz – klasyczny romantyk współczesności*, wzbogaconym o autorskie nagrania. Pan Profesor był obecny w sali, z właściwą sobie skromnością przyjmując życzenia imieninowe i z wielką życzliwością odnosząc się do dawnych współpracowników i studentów. Grudniowe spotkanie okazało się być pożegnaniem społeczności Instytutu z cenionym pedagogiem i wybitnym kompozytorem, który zmarł niespełna dwa miesiące później, 28 I 2017 r.

Ostatnia, popołudniowa sesja piątkowa poświęcona została katedrom już nieistniejącym, które jednak miały znaczący wpływ na działalność Instytutu i przyczyniły się do wzbogacenia stanu badań muzykologicznych. Dr hab. Beata Bodzioch ukazała historię najstarszej jednostki Instytutu – Katedry Monodii Liturgicznej (funkcjonującej wcześniej jako Katedra Chorału Gregoriańskiego) oraz bogaty dorobek naukowy jej pracowników, m.in. założyciela IM, ks. prof. Hieronima Feichta i ks. prof. dr hab. Ireneusza Pawlaka, obejmujący przede wszystkim prace badawcze i publikacje poświęcone monodii na terenie Polski oraz muzy-

ce liturgicznej po Soborze Watykańskim II. Ks. prof. dr hab. Ireneusz Pawlak w referacie o intrygującym tytule *Tragedii Kyrie ciąg dalszy* podkreślił m.in. rolę muzyki w liturgii, przypominając tym samym pracownikom i studentom Instytutu o niezmiennie aktualnym zadaniu dbałości o jej wysoki poziom.

Prezentacji Katedry Teorii i Historii Muzyki Średniowiecza dokonał ks. dr Lucjan Dyka, poświęcając wiele uwagi prowadzonym w Katedrze projektom badawczym dotyczącym modalności i semiologii gregoriańskiej oraz pracom translatorskim nad przekładami cennych źródeł z zakresu teorii muzyki. Prelegent wygłosił również referat zatytułowany *Co Gaudencjusz dał Kasjodorowi?* Przedstawił w nim krótką charakterystykę ważnego dla historii teorii muzyki traktatu *Institutiones musicae (Zasady muzyki)* Kasjodora (V/VI w.), który w swoim dziele w dużej mierze opiera się na tekstach Gaudencjusza, greckiego teoretyka, autora podręcznika zawierającego syntezę ówczesnej wiedzy o muzyce.

Dr Miłosz Aleksandrowicz przedstawił dorobek Katedry Hermeneutyki i Krytyki Muzycznej, wspominając jej założycielkę, dr hab. Marię Piotrowską, prof. KUL (Kierownika Katedry w l. 2002-2009). Wypracowana przez Marię Piotrowską autorska metoda interpretacji hermeneutycznej dzieła muzycznego – metoda naukowa, a zarazem sztuka całościowej interpretacji (*ars interpretandi*) – stanowi istotne narzędzie badawcze współczesnej muzykologii. Odczytano także referat dr hab. Barbary Gogol-Droźniakiewicz (prof. KUL i Kierownika Katedry w l. 2009-2014), zatytułowany *Europejskie oblicze kultury muzycznej Bydgoszczy (1446-1939)*, w którym szczególny nacisk położony był z jednej strony na prezentację działalności XIX- i XX-wiecznych zespołów i stowarzyszeń, których głównym celem było wzmocnienie dążeń niepodległościowych, a z drugiej na ukazanie różnorodności kulturalnej Bydgoszczy w okresie międzywojennym.

Piątkową sesję zakończyło wystąpienie dr. Andrzeja Gładysza (*Z działalności Koła Naukowego Studentów Muzykologii*), który zaprezentował historię i dorobek działającego od 1967 r. Koła Naukowego Studentów Muzykologii KUL, podkreślając aspekt budowania wspólnoty poprzez organizację wydarzeń o charakterze nie tylko artystycznym, ale również integrującym, takich jak wspólne wyjazdy naukowe, spotkania opłatkowe czy otrzęsiny.

Oficjalne zamknięcie obchodów Jubileuszu, którego dokonał ks. dr hab. Piotr Wiśniewski, poprzedzone zostało kilkoma spontanicznymi wystąpieniami absolwentów IM KUL, pełnymi ciepłych słów pod adresem Instytutu.

Każdy element tej uroczystości uświadamiał, jak bogatym i różnorodnym, a zarazem unikatowym dorobkiem naukowym i artystycznym może poszczycić się Instytut: począwszy od pionierskich badań nad chorałem gregoriańskim, przez renowację i inwentaryzację instrumentów, bogate archiwa etnomuzykologiczne, opracowanie specjalistycznych metod naukowych, rozpowszechnianie nieznanych zabytków polskiej literatury muzycznej i wykształcenie wielu już pokoleń cenionych organistów i nauczycieli, aż po niezwykle aktywną działalność koncertową pracowników i studentów Instytutu na całym świecie. Grudniowe spotkanie przypomniało historię barwnych postaci, cennych publikacji i owocnych badań naukowych, a przede wszystkim fakt, że w IM KUL wszystko to pozostaje niezmiennie zakorzenione w duchu chrześcijańskim.